AFORISMUL CA HERMENEUTICĂ A MISTERULUI

Cornel MORARU

"Literatura aforistică e sarea gândirii."
(L. Blaga)

Abstract

As subject of a Hermeneutical approach focused on mystery, the aphorism is, in L. Blaga's case, an endless apology of itself, a tensionate positioning of the spirit in the virtual thought or in the purity of problems, closer to silence and interrogation rather than explicitely articulated philosophical discourse. Blaga believes that, by its very essence, « the aphorism hesitates between statement and allusion«. The object – the theme of immediate reflection – is less important, being cut from the sphere of culture, poetry, philosophy, Ethics, Metaphisics, etc.

Keywords: aphorism, mystery, interpretation, metaphor, metaphysics

Lucian Blaga a scris şi publicat aforisme încă înainte de debutul cu *Pietre pentru templul meu*, care, nu întâmplător, este simultan cu debutul poetic. De fapt, toată viaţa a scris aforisme, paralel cu eseurile filosofice din "faza pregătitoare", continuate apoi cu reflecţia sistematizată în seria *trilogiilor*. Gândirea aforistică îşi are specificul ei, nu este redundantă în raport cu discursul filosofic propriu-zis al lui Blaga. Acesta a scris aforisme din necesitate, articulând idei şi sugestii imposibil de exprimat altfel. Încât notaţiile abrupt-extatice din *Pietre pentru templul meu*, *Discobolul*, *Elanul insulei* sau *Din duhul eresului* trebuie considerate creaţii distincte, evidenţiind un aspect substanţial al gândirii sale filosofice. Aforismul e o metodă de investigare şi sondare a misterului deloc neglijabilă, o replică dată gândirii manifestate ca argumentaţie logică şi sistematică, în măsura în care, într-adevăr, "aforismul ia în răspăr un sistem sau ţine loc de sistem". Ar putea fi invocate şi unele modele avute în vedere, măcar la început, precum Nietzsche, Lao-Tse, Pascal, Goethe, Novalis şi, eventual, Schopenhauer (aforismele acestuia din *Parerga und Paralipomena* fuseseră traduse în româneşte de T. Maiorescu). Dar aforismele lui Lucian Blaga se disting atât prin obiectul tematizării filosofice, cât şi prin modalitatea expresivă propriu-zisă, pe bună dreptate considerate deopotrivă "momente de concentrare ideatică (şi de graţie verbală)"(1)

BDD-A3012 © 2009 Universitatea Petru Maior
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 08:54:54 UTC)

Ca heremeneutică a misterului, aforismul este o apologie infinită a acestuia, adică o situare tensionată a spiritului în gândul virtual sau în problematicul pur, învecinat mai mult cu tăcerea şi interogaţia decât cu demersul filosofic transparent, explicit articulat. Prin însăşi natura lui, crede Blaga, "aforismul ezită între formulă şi aluzie". Are mai puţină importanţă obiectul, adică tema sau motivul de reflecţie imediată, toate acestea decupate din sfera culturalului, a poeticului, filosoficului, moralei, a metafizicii etc. Fragmentarismul inevitabil al aforisticii lui Blaga este proiectat în perspectiva totului existenţei şi al spiritului, are consistenţă şi anvergură metafizică. Nici de astă dată metafizicianul-artist nu se pierde în mărunţişuri, împinge cât mai departe, pas cu pas, bornele cunoaşterii, cu precizarea că dezavuează, totuşi, "turmentarea metafizică" fără nici un suport, devenită "la cei mai mulţi gânditori actuali un scop în sine". *Febra existenţialistă*, bunăoară, i se pare întreţinută "artificial", mai degrabă dintr-un deficit de creaţie şi construcţie filosofică organică, asemenei moluştelor care "sfătuiesc vertebratele să refuze a-şi alcătui un schelet".(2) Hermeneutica blagiană a misterului este una prin excelenţă creativă: ceva de esenţa revelaţiei neîntrerupte. Aforismul, adică felul abrupt, concentrat şi inefabil de articulare a unui gând, a unui "adevăr", corespunde chiar acestei naturi revelatorii, mai uşor de prins *instantaneu* în fragment, într-o clipă de graţie, când *singularul* se regăseşte - în sens hermeneutic - în *întreg*, iar întregul în singular. Detaliul devine astfel oglinda întregului, iar adevărul concret, fragmentar, are ceva din aura Adevărului pur şi simplu, a *adevărului* fără adjective.

Chiar dacă filosoful, spune Blaga, de regulă "năzuieşte să devină autor al unei lumi", aceasta îşi găseşte expresia "fie sub modul unui «sistem», fie sub modul unor gânduri rostite «fragmentar» sau «aforistic»". Diferenţa dintre cele două modalităţi de a filosofa ţine de înclinaţia genuină creatoare a fiecăruia, dar "e dictată şi de felul viziunii de ansamblu asupra lumii, pe care autorul a izbutit s-o închege".(3) Aforisticul are, deci, o valoare în sine, corespunde unei viziuni *simple şi adânci*, care se revendică neapărat de la viziunea unitară a Totului. Iată cum comentează Blaga însuşi aforismele "misticului" chinez Lao-Tse din *Cartea despre sens şi virtute*: "Ni se vorbeşte în aceste aforisme despre tâlcul tainic al lumii, despre eficacitatea rodnică a negativului, a golului, în Cosmos, despre natura matern-feminină a sensului existenţei, despre desăvârşirea germinativului şi a tuturor lucrurilor fragede."(4) Este un comentariu pro-domo de un vădit caracter autoreferenţial. Spre aceleaşi coordonate ale gândului inefabil concentrat tinde şi aforistica lui Blaga. Mai ales că aforismele înţeleptului chinez "nu au de fapt un caracter fragmentar, fiecare oglindeşte în felul său întregul sens al lumii". Iar această lume "e completă în felul ei, dar ea e simplă, firesc adâncă şi firesc înaltă, şi mai ales tainică, încât pentru rostirea ei nu e nevoie decât de cele câteva cuvinte ale unui «aforism»".

Lucian Blaga încearcă să formuleze şi o tipologie a aforismului, cu mostre definitorii, caracteristice pentru fiecare gen de aforism în parte, de natură să reziste oricărei confruntări,

BDD-A3012 © 2009 Universitatea Petru Maior
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 08:54:54 UTC)

de la Heraclit la Pascal, Novalis, Kierkegaard, Nietzsche. Destinul a făcut ca Heraclit, bunăoară, să supravieţuiască numai prin câteva aforisme, restul operei prăpădindu-se. Opţiunea lui Blaga merge neîndoios către aforismele în care "se întruchipează o viziune filosofică-metafizică asupra existenţei ca Tot". Cu tot interesul special arătat lui Novalis, din care citează cel mai mult (în *Despre conştiinţa filosofică*), singurul care a reuşit în chip desăvârşit, făcând din aforism un echivalent al unei viziuni metafizice, a fost tot Lao-Tse: "Izbânda chinezului se explică probabil prin aceea că el face din «taina» existenţei un permanent dat *sine qua non* al sensului cosmic, aşa încât paradoxia lapidară, izbitoare, plastică, devine de la sine mijlocul de expresie cel mai indicat al filosofiei sale."(5)

Aforistica lui Blaga vine, cum spuneam, dintr-un impuls cogitativ neîntrerupt. Îi corespunde o hermeneutică implicită, de tip creativ: nu e simplă interpretare de sensuri preexistente, ci mai degrabă creatoare de sensuri noi, care potenţează *metaforic*, *trans-semnificativ* şi *revelatoriu* misterele. Chiar va preciza, la un moment dat: "Există o incompatibilitate între a «crea» o idee şi a o «interpreta». În general un autor nu poate să fie şi cel mai bun interpret al său propriu." La Blaga, aşadar, *a interpreta* nu se opune lui *a explica*, ci lui *a crea*. Ca unul care a respins sistematic prejudecăţile scientismului pozitivist, el nu crede în descrierea «obiectivă» a realităţii, operaţiune absolut fără sens, redundantă. Privită mai adânc, realitatea e cu totul neverosimilă, o înlănţuire de miracole şi paradoxuri. Mai aproape se află Blaga de înţelegerea hermeneuticii ca autointerpretare, prin actul autoreflexiv al spiritului adâncit *creator* în sine însuşi, deci ca aplecare asupra propriei fiinţe, asupra propriei concepţii. După cum, la fel de bine, l-am putea situa şi în direcţia unei «ontologii hermeneutice» moderne, având în vedere că "în orizontul ontologiei principiului identităţii şi al non-contradicţiei, se poate gândi numai în termenii unei colosale dilatări tautologice". Ceea ce, măcar pe jumătate, încercase să evite şi Blaga cu ajutorul intelectului ec-static şi al cunoaşterii luciferice. Deja Heidegger "ne-a învăţat - consideră Gianni Vattimo - să refuzăm comoda identificare a structurilor fiinţei cu structurile gramaticii noastre istoric constituite şi ale limbajului dat efectiv; şi încă, identificarea imediată a fiinţei cu ceea ce poate fi rostit fără contradicţii preformative în cadrul limbajului în care noi locuim şi vorbim"(6)

Sau şi mai aproape s-ar situa, poate, Lucian Blaga de hermeneutica lui Richard Rorty, cu distincţia mai nuanţată, dar fermă, a acestuia între «*hermeneutică*» şi «*epistemologie*», respectiv între "adevărul filosofic (şi al ştiinţelor spiritului) şi adevărul ştiinţifico-pozitivist".(7) Numai în interiorul unei paradigme, adică al "unei deschideri istorico-culturale" deja stabilizate, "se poate vorbi de adevăr în sensul de conformitate cu regulile, care se instituie odată cu deschiderea însăşi". Deschiderea ca atare, echivalentă cu chiar schimbarea de paradigmă, nu poate fi considerată ca adevărată în baza criteriilor de *conformitate*, în spiritul metafizicii tradiţionaliste. Ea este "adevăr originar, pentru că instituie orizonturile în care orice verificare sau falsificare este posibilă". Instituie adică alte criterii, *inedite,* de adevăr şi acesta e, firește, un

BDD-A3012 © 2009 Universitatea Petru Maior
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 08:54:54 UTC)

adevăr originar. Altfel zis şi continuând ideea până la capăt: "Despre deschidere noi avem o experienţă «hermeneutică» în termeni mai mult sau mai puţin explicit «estetici»: ceea ce e cât se poate de clar la Rorty, care concepe întâlnirea cu alte paradigme ca întâlnirea cu un nou sistem de metafore, ca o creaţie poetică".(8)

Dar chiar şi Gadamer (altfel, mai rezervat, cantonat în pura *lingvisticitate* - *Sprachlichkeit*) evidenţiază, la rându-i, un tip de adevăr şi de criterii de adevăr extrapolate din sfera artisticului. Numai că, la el, întâlnirea cu alte deschideri de tip hermeneutic se constituie în "experienţă estetică în măsura în care aceasta e apoi gândită esenţial în termeni istorici, ca integrare sau mai bine zis ca «aplicare» în prezent a unui apel provenind din trecut".(9) Adevărul hermeneutic al deschiderii, al unei noi paradigme, poate fi gândit mai ales în baza metaforei heideggeriene a «locuirii». Fiind în interiorul paradigmei, pot enunţa propoziţii valide conform regulilor şi codului acestui "univers lingvistic determinat" care e paradigma însăşi. Acest «a locui» e prima condiţie a modului individual de a spune adevărul. Faptul presupune o competenţă, firește, cunoaşterea codului adică, dar adevărul hermeneutic propriu-zis e mai mult o virtualitate. La metafora «locuirii» Vattimo adaugă metafora *bibliotecarului*: "Am putea spune că a locui, ca metaforă pentru a rosti adevărul hermeneutic, ar trebui înţeles ca şi cum ai locui într-o bibliotecă: în timp ce ideea de adevăr ca şi conformitate reprezintă cunoaşterea adevărului ca posesie certă a unui «obiect», prin intermediul unei reprezentări adecvate, adevărul locuirii e mai degrabă competenţa bibliotecarului, care nu posedă în întregime, printr-un act punctual de comprehensiune transparentă, totalitatea conţinuturilor cărţilor printre care trăieşte şi nici măcar principiile prime de care acele conţinuturi depind. Competenţa bibliotecarului nu se poate compara cu o astfel de cunoaştere-posesiune prin intermediul principiilor prime. El pur şi simplu ştie unde să caute, deoarece cunoaşte cotele volumelor şi are în plus o idee sigură a «catalogului tematic de subiecte»".(10) Datorită multiplicităţii perspectivelor şi orizonturilor culturale specifice instituirii paradigmei, a noii deschideri, metafora invocată aici ne duce cu gândul la borgesiana Bibliotecă Babel. Aceeaşi multiplicitate presupune şi o multiplicitate a paradigmelor, precum şi ideea de bun simţ că nu există, propriu-zis, paradigme privilegiate, cum e considerată adeseori paradigma epistemologică. Mai mult, chiar Thomas Kuhn "observa că o teorie, pentru a fi acceptată ca paradigmă, trebuie să pară mai bună decât alte teorii aflate în competiţie, dar nu trebuie obligatoriu să explice toate faptele cu care are de-a face." Eventual - trebuie să adăugăm - nu e permis, totuşi, "să explice mai puţin decât teoriile precedente".(11)

Acuza de relativism şi iraţionalism adusă hermeneuticii astăzi, consideră Vattimo, e cu totul arbitrară şi nefondată. Mai ales acuza de iraţionalism s-ar baza pe faptul că "hermeneutica implică un refuz mai mult sau mai puţin explicit al argumentării, căruia i se

BDD-A3012 © 2009 Universitatea Petru Maior
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 08:54:54 UTC)

substituie un mod de a filosofa de tip poetico-creativ sau pur narativ". Dincolo de riscul real însă şi, în parte asumat nu o dată, "hermeneutica poate şi trebuie să respingă această acuză, dezvoltând mai explicit, pe baza supoziţiilor sale originale, o noţiune a sa specifică de raţionalitate, care, fără a se reîntoarce la procedurile fondatoare ale tradiţiei metafizice, să nu şteargă de tot caracterele specifice ale discursului filosofic întrucâtva distinct, de bună seamă, de poezie şi de literatură."(12) Însăşi experienţa originară a adevărului "devine fatalmente o experienţă poetică sau estetică", în virtutea metaforei heideggeriene a *locuirii*, cuprinsă în mult comentatul vers al lui Hölderlin: «dichterisch wohnet der Mensch auf dieser Erde».

De fapt, orice interpretare este creativă şi deci, se remarcă printr-o participare activă la propria constituire, ca discurs eminamente deschis. Blaga ar spune autorevelare. Chiar şi acest *concept specific de raţionalitate* hermeneutică este unul lărgit. Deschide calea pentru reluarea unor noţiuni clasice de raţionalitate: "aceea istoristă şi ştiinţifică" (în viziunea lui Vattimo). Unifică domeniul filosofiei culturii şi desfiinţează falia mai veche între *Geisteswissenschaften* şi *Naturwissenschaften*, operată de Dilthey. La acesta din urmă, cunoaşterea hermeneutică era un tip de «cunoaştere noologică» intuitivă, o formă de empatie, care transcende dualitatea subiect-obiect: «Nu este aici deosebirea dintre un obiect, care este privit, şi ochiul care-l priveşte». Această cunoaştere funciar intuitivă este o cunoaştere originară şi elementară. În trăire, subiectul cunoscător şi obiectul de cunoscut, *cogito* şi *cogitatum*, sunt una; formează un tot, o unitate dinamică de nedesfăcut.(13) Deşi prin excelenţă intuitivă, fiindcă e *trăire*, cunoaşterea de tip *noologic* poate fi transpusă în *expresie*, care este prima treaptă spre *înţelegere*, alcătuind toate împreună verigile cercului hermeneutic: trăire - expresie - înţelegere - retrăire (Erlebnis - Ausdruck - Verstehen). Fireşte, stadiul acesta "vitalist" e demult depăşit în hermeneutică, dar pentru înţelegerea lui Blaga oferă unele indicii relevante. Mai ales faptul că, în domeniul cunoaşterii hermeneutice, opuse la acea dată destul de rigid cunoaşterii ştiinţifice, realul este realul întreg, totalitatea însăşi, iar omul este şi el tot omul întreg, omul total, cu impresiile lui obscure, cu miturile şi creaţiile lui. Numai aşa este posibil accesul la totalitate. Trăirile sunt cunoaşteri ale unicului, dar prin expresie şi înţelegere se deschid către totalitatea - recte, către "obiectivitatea" - vieţii înseşi. Cu alte cuvinte, spiritul cunoaşte numai ceea ce a creat el, "viaţa sesizează viaţa". Înţelegerea nu e ceva subiectiv, pur şi simplu. Ea înaintează progresiv în linia evenimentului, a faptului însuşi, adică în linia sau starea lui naturală.(14) Paradoxal, în acest context tocmai "prestările gândirii exacte poartă un caracter ezoteric". Blaga însuşi va încerca să atenueze ruptura dintre cele două tipuri de cunoaştere, în sensul că şi cunoaşterea ştiinţifică este modelată, în concepţia sa filosofică, tot de categoriile stilistice abisale. Creaţia ştiinţifică este creaţie stilistică, nu una a-stilistică. Citǎm aproape la întâmplare din eseul său *Ştiinţă şi creaţie*: "Plăsmuirile teoretice ale ştiinţei poartă stigmatele inevitabile ale categoriilor stilistice, ceea ce e un semn că ele se produc de fapt în ordinea

BDD-A3012 © 2009 Universitatea Petru Maior
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 08:54:54 UTC)

specifică a spiritului uman, privit în plenitudinea fiinţei sale, şi nu în ordinea biologicului şi a pragmaticului".(15)

Revenind la distincţia lui Rorty între "hermeneutică" şi "epistemologie", cu recursul la unele caracteristici ale experienţei estetice, al instituirii unui veritabil "sistem de metafore" cu fiecare nou început de paradigmă, se face simţită nevoia unei nuanţări de principiu. Nu e vorba de întoarcerea la perspectiva poetică "modern-tardivă", cum o numeşte Vattimo. Ar fi cu totul "anacronică, iluzorie, de-a dreptul *Kitsch* conceperea întâlnirii cu opera de artă în termenii clasicizanţi ai perfectei identificări dintre conţinut şi formă, ai împlinirii şi desăvârşirii operei (de-acum, numai marfa se prezintă de-o aşa manieră, în scop publicitar)..."(16) Chestiunea e, într-adevăr, de o reală gravitate, cu imprevizibile consecinţe până la un punct. Însăşi "experienţa estetică" ar trebui eliberată de mai vechile criterii de exemplaritate, o asemenea formulă creativă e considerată deja ca fiind de domeniul "tardo-modernităţii". Astăzi criteriile împlinirii formale sau ale unei expresivităţi bazate exclusiv pe armonie, ritm, cadenţă extatică etc. pot fi foarte bine receptate drept *emfatice*, judecate aspru oarecum în termeni *Kitsch*. E un aspect de-a dreptul devastator pentru o bună parte a liricii moderne, a discursului "tardiv-modern" sau "modern-tardiv", preluând termenul lui Vattimo, în toată ambiguitatea lui. Blaga stabilea esenţa *Kitsch*-ului în termeni definiţi cu destulă precizie, ca expresie a «*para-esteticului*», pornind de la principiul sau legea *non-transponibilităţii* criteriilor intrinseci frumosului artistic, deplasate apoi abuziv în sfera extra-artisticului. "Dar aceste criterii sunt practicate, iar nu gândite", recunoaşte Blaga însuşi. (17)

Desigur, fenomenul *Kitsch* propriu-zis, ne asigură Matei Călinescu, "sugerează repetiţie, banalitate, trivialitate". Sau, şi mai pe larg: "Esenţa kitsch-ului o constituie, probabil, indeterminarea sa fără limite, forţa vag «halucinatorie», reveria neautentică, făgăduinţa unui «catharsis» facil."(18) Adorno, la rândul său, definea *Kitsch*-ul ca "parodie a catharsis-ului".(19) Adică, «*falsă conştiinţă estetică*» sau «*parodie a conştiinţei estetice*», parafrazează M. Călinescu.

Problema e însă că discursul lui Blaga (filosofie, lirism, aforistică - toate, deopotrivă) nu se pretează la ironie, dar nici nu rezistă la proba necruţătoare a ironiei. Acesta e punctul său cel mai vulnerabil, care s-ar putea dovedi, într-un moment dat, fatal pentru receptarea în actualitate, mai mult sau mai puţin dominată de o paradigmă a ironicului şi a prozaicului, de factură postmodernă (cel puţin în lirică). Negreşit că e vorba de stări de spirit incompatibile, mai ales la nivel de registru liric sau fior metafizic. Dezgolite de aura lor de vrajă şi spiritualitate, versurile sau aforismele, dar şi marele edificiu al trilogiilor, cel puţin jumătate din semnificaţia lor se pierde. Acea jumătate care reclamă credinţa/ "încrederea" în semnificaţia însăşi. Adevărata miză a lirosofiei blagiene e proiectată cu deosebire în sfera metafizicului şi acolo trebuie căutată şi identificată. Chiar când foloseşte ironia, Blaga nu e pe

BDD-A3012 © 2009 Universitatea Petru Maior
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 08:54:54 UTC)

deplin conştient de funcţia ontologică a acesteia. Poate doar când o pune, strict, în relaţie cu demonicul şi lucifericul. O asemenea ironie este ea însăşi sacralizată, asemuită cu "un râs înalt al spiritului, care descreţeşte uneori şi frunţile sfinţilor". Altfel, aceştia ar rămâne mereu "serioşi ca animalele".(20)

Sau, altădată, ironia rămâne pur şi simplu doar implicită, mai mult o vagă precauţiune "de principiu" în vederea unei posibile disculpări, sporind şi mai mult ambiguitatea contextului: "Metafizicienii cari nu pun o bună doză de relativism în concepţiile lor sunt oameni lipsiţi de umor, ca dictatorii." Exceptând unele secvenţe din *Hronicul şi cântecul vârstelor*, lui Blaga îi lipseşte propriu-zis exerciţiul spontan al ironiei. Poate şi datorită rezervei sale faţă de caricatural şi grotesc (încă din faza începutului sub semnul formulei expresioniste de creaţie). Acestea sărăcesc realul şi, mai ales, nu se află în relaţie cu absolutul.

De altfel, "vocaţia antimetafizică" *nihilistă* a hermeneuticii moderne e vădit atenuată mai ales de poziţia lui Rorty, convins fiind, la un moment dat, că ideea sa de hermeneutică e cel mai bine reprezentată de Jacques Derrida - "cu toate că nu e clar până în ce punct Rorty consideră deconstructivismul un mod exemplar de întâlnire cu noi sisteme de metafore sau, dimpotrivă, şi-l asumă drept unul din aceste noi limbaje metaforice". (21) Or, Derrida recurge frecvent la arhetipul mallarmean *coup de dés*, vădind legături strânse cu experienţa literară a simbolismului şi chiar a curentelor de avangardă ce au traversat secolul al XX-lea. Faptul pare să confirme, la acesta, "credinţa simbolistă în posibilitatea de a ajunge «la esenţial»" sau "de a spune ceva semnificativ, pornind de la nu importă care element al tradiţiei textuale". Un asemenea demers exclude "argumentarea, demonstraţia, reflecţia logică", ceea ce comportă "o revenire puternică la perspective metafizice - simboliste, înainte de toate". (22)

Nu înseamnă însă că demersul hermeneutic propriu-zis se reduce la colecţia de imagini "poetice" rezultate în urma operaţiei statistice efectuate. Într-o eră declarată a post-metafizicii, hermeneutica nu poate ocupa decât un loc central. Toate contribuţiile lui Heidegger, Gadamer, Rorty etc. sunt, în esenţă, contribuţii notabile ale deconstrucţiei metafizicii occidentale. Devin însă tot mai explicite implicaţiile ontologice ale discursului hermeneutic. Fără ontologie, avertizează Vattimo, hermeneutica ar fi doar o teorie a multiplicităţii schemelor conceptuale, ea însăşi riscând să fie confundată pur şi simplu cu una dintre acestea. După cum, pe de altă parte, a argumenta şi a intui (*fühlen*, *einfühlen*) nu sunt termeni incompatibili. Ca, de altfel, nici adevăr raţional şi autenticitate sau explicaţie şi înţelegere. Gadamer însuşi oferă în *Adevăr şi metodă* un exemplu de "argumentare narativ-interpretativă" perfect coerentă. Concluzia pare a fi tot una de bun simţ: "Noutatea şi importanţa hermeneuticii consistă, în definitiv, în afirmarea că interpretarea raţională (argumentativă) a istoriei nu e «ştiinţifică» în sensul pozitivismului şi nici, cu atât mai mult,

BDD-A3012 © 2009 Universitatea Petru Maior
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 08:54:54 UTC)

pur «estetică». (23) Aspectul acesta ultim al unui demers hermeneutic propriu-zis pare a fi confirmat şi de Umberto Eco. Chiar şi în "practicile intepretative mai mult sau mai puţin ezoterice" ale unor critici deconstrucţionişti, "jocul hermetic nu exclude prezenţa de reguli pentru interpretare". (24)

De altfel, metafizica lui Blaga nu este o formă de "iraţionalism" şi nici o variantă de "estetism", cum a fost etichetată nu o dată. În mod constant gânditorul român s-a revendicat de la un trans-raţionalism modern, ceea ce-l face compatibil cu multe dintre exigenţele hermeneuticii actuale. Numai premisele sunt altele, ducând la dezechilibrul de-acum bine cunoscut în favoarea reconstrucţiei finale a propriei metafizici în termeni de sistem filosofic riguros şi pertinent încheiat, prin care discursul însuşi dă impresia că se închide hermetic în sine. Orientarea spre mister face din metafizica lui Blaga, inclusiv din aforistică, un exerciţiu hermeneutic de nivel ontologic, nelipsit câtuşi de puţin de o anume rigoare a gândului esenţializat: "Filosofia mea este un fel de pozitivism al misterelor. Aşa cum filosofia lui Mach este un pozitivism al senzaţiilor, şi cum filosofia lui Husserl este un pozitivism al esenţelor."(25) Deocamdată, accentul se pune pe construcţia sensului, care este nu *sensul unic*, ci adâncire inepuizabilă a problematicului, într-un discurs fragmentar caracteristic, circular în esenţă şi de expresie apăsat *aluzivă*, dar tinzând nu mai puţin spre o "concizie de epitaf", cum se exprimă singur într-un alt loc.(26) Logica adevărată, după Blaga, «*consistă în procedeele implicite ale gândirii, de natură foarte discretă*». Perspectiva metaforică a *gândirii rodnice* exclude dogmaticul, dar şi discursul de tip argumentativ. Este de preferat ca silogismele să aibă o prezenţă mai mult *latentă, de neremarcat* în chip explicit: "A gândi o idee până în ultimele consecinţe implică evitarea plină de tact a silogismului. Altcum consecinţele cu adevărat rodnice nici nu s-ar declara."(27) În sfârşit, cele mai *puternice* sugestii metafizice, care conferă realmente *forţă* fragmentului aforistic, dar şi un anume *patos* al autenticităţii, vin aproape exclusiv din sfera provocatoare a *ideilor negative*: atunci când scrie despre «plasticitatea morţii», «demonia rădăcinilor», «Nimicul - o garanţie», «geneza limbii», timpul ca "dimensiune a întineririi", «terapie negativă», nebunia lui Hölderlin sau despre «Plotin şi Klages». Şi asta, dacă ne mărginim numai la aforismele din *Discobolul*, din care am mai spicuit şi acest arhetip - i-am putea spune - al intuiţiei demonice, la Blaga: "*Nemo contra deum nisi deus ipse*. - Nimeni şi nimic n-ar putea înfrânge pe Dumnezeu decât Dumnezeu însuşi".(28)

Chiar şi "moralistul" Blaga, temă de neevitat într-un comentariu aplicat al aforismelor, e ataşat demonicului, vocaţiei luciferice. Creaţia nu e un dar al lui Dumnezeu, iar eventualul sentiment al vinei are un sens funciar ontologic, cum aflăm dintr-o *inscripţie pe poarta raiului*: «Lumina naşte vina». Cum *creaţia* precede morala, nu înseamnă că ea se substituie divinului. Spiritul creator demiurgic, asemeni Creatorului însuşi, nu-şi pune probleme de conştiinţă morală decât, eventual, la urmă. Oricum, nu-şi ia dinainte precauţiuni morale. Premisa

BDD-A3012 © 2009 Universitatea Petru Maior
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 08:54:54 UTC)

creaţiei umane, în sens ontologic, este un anumit raport dintre *adevăr* şi *libertate*: "Cât timp nu suntem în posesia «Adevărului absolut», toţi indivizii au un drept la libertatea creatoare de a-l căuta, fiecare în felul său."(29) Ca şi în alte contexte de reflecţie filosofică, primordial este pentru Blaga principiul vieţii. Concepţia kantiană despre posibilitatea unei morale autonome îi aminteşte "de visul unor Sfinţi Părinţi cari credeau că înmulţirea genului uman ar fi fost posibilă şi pe o cale nesexuală". Sau, într-un alt aforism: "Imperativul categoric este numai scheletul moralei. Morala vie este organică, are carne, inimă, creier şi viscere."(30)

Cum vedem, lectura aforismelor se constituie, din orice unghi am porni, într-un discurs perfect coerent, la acest nivel explicit. Problema e în ce măsură este şi legitimă o asemenea manieră de interpretare. Implicitul refuză, de regulă, transparenţa gândului explicit, într-o expunere de argumente mai mult sau mai puţin metodică. Într-o dispută cu Umberto Eco, Rorty încearcă "să facă lumină asupra diferenţei între lecturi metodice şi lecturi inspirate".(31) Lectura metodică, în opinia lui Valéry, citat în intervenţia sa de Rorty, aparţine de regulă celor lipsiţi de «apetit pentru poezie». În schimb, critica non-metodică, "inspirată", se caracterizează prin subiectivism. Opera, textul constituie mai mult un pretext pentru "pulsiunile incontrolabile" ale cititorului, respectiv ale criticului. O asemenea critică "e rezultatul unei întâlniri cu un autor, un personaj, o tramă narativă, cu o strofă, un vers ori un tors arhaic, întâlnire ce a produs o schimbare în concepţia pe care criticul o are despre sine însuşi, despre propria capacitate, despre ceea ce vrea să facă el însuşi din sine."(32) Dincolo de nivelul cam general şi destul de plat al discuţiei, motiv pentru care nici nu intrăm în detalii, hermeneutica blagiană a misterului se revendică mai degrabă de la un mod specific de a crea şi de a filosofa: un fel de experiment metafizic în care nu atât "adevărurile" la care ajunge contează, ci exerciţiul în sine al gândirii în continuitatea lui neobosită. Fragmentarismul ţine de însăşi formula acestei gândiri fulgurante, concentrată *expresiv* la nivelul ideii intuitive. A citi nişte texte de Blaga, aforismele în speţă, înseamnă a le citi în lumina altor texte, iar contextul e desigur unul infinit, de fiecare dată. Orice interpretare devine o suprainterpretare, echivalentă cu un act de totalizare metafizică a sensului fundamental. Hermeneutica misterului ca «pozitivism al misterelor», cum formula Blaga însuşi, este inepuizabilă. Desigur, o interpretare e cu adevărat interesantă "numai când e extremă", în raport cu orice "interpretare moderată, aceea care articulează un consens".(33) În concepţia lui Umberto Eco, a interpreta înseamnă "a reconstrui intenţia textului". Restul, adică în ce relaţie se află textul respectiv cu alte texte sau ce ascunde şi ce reprimă acesta, e suprainterpreatare. Wayne C. Booth foloseşte alţi termeni, poate mai potriviţi, *comprehensiune (understandig)* şi *supracomprehensiune (overstandig)*. Pentru o hermeneutică a misterului, la Blaga, fiind o hermeneutică de gradul întâi, de tip ontologic, s-ar putea folosi foarte bine chiar termenul heideggerian de *pre-comprehensiune*. Pe de altă parte, acelaşi Umberto Eco nu e de acord cu distincţia prea netă operată adeseori între textele teoretice şi cele creative: "Cred că Aristotel

BDD-A3012 © 2009 Universitatea Petru Maior
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 08:54:54 UTC)

a fost la fel de creativ cât Sofocle, iar Kant la fel de creativ cât Goethe. Nu este nici o diferenţă ontologică misterioasă între aceste două moduri de a scrie, în pofida a multe şi ilustre «Apologii ale poeziei»". Iar, în acest sens, "un text creativ este întotdeauna o Operă Deschisă". (34)

Conceput şi "definit", uneori, ca *paroxism al inefabilului*, aforismul vine direct în atingere cu natura însăşi a poeticului, se înrudeşte profund cu structurile intime ale germinării lirismului. Oarecum, aceeaşi tehnică a extazului le este comună, încât redactarea sub formă versificată a unui aforism, ca *Inscripţie la izvor* ("Prin luturi, zgură şi putregaiuri,/ prin elemente străbat./ Călătorule, aibi încredere în graiuri/ cum este al meu./ Nu sunt un zeu,/ Dar ies curat.") nu poate constitui pentru nimeni o surpriză.(35) Cu atât mai puţin un act, un exces de poetizare. Altundeva ni se sugerează că aforismul "are aer de evidenţă numai când exprimă o ipoteză a inimii". Dar şi «poemele luminii» erau, la limită, tot nişte ipoteze ale inimii, ale iubirii extatice care vitalizează misterele ("căci eu iubesc / şi ochi şi flori şi buze ori morminte"): exerciţii de virtualizare demonică a realului, cum le-am mai putea numi. Bineînţeles, înrudirea cu poeticul este una de natură ontologică, cu tot riscul literaturizării. Un risc - am văzut - mai mult potenţial decât real, în cazul lui Blaga. La acest nivel, discursul nici nu pare măcar diferenţiat şi, în realitate, nici nu este diferenţiat. În ambele modalităţi de expresie, prin definiţie congenere, autorul oscilează între apologia virtualului şi apologia esenţelor. Virtualul se opune excesului de virtuozitate, supărător în sine, iar cultul esenţelor apără de agresiunea periferialului şi a decorativului. Şi "virtuozitatea supremă" şi abuzul decorativist rarefiază discursul, îl golesc de substanţa lui vie, "ca o rană" (îşi doreşte Blaga). Cuvântul însuşi ar trebui să nu fie nimic altceva "decât o rană a tăcerii". Sintagma apare, neschimbată, şi într-un poem: "Dar numai rană a tăcerii / e cuvântul ce-l rostim." (*Psalm*) Nu o dată, graniţa dintre aforism şi poem, textual vorbind, e de-a dreptul insesizabilă: "Caracterul poetic al aforismului lui Blaga e uneori atât de pronunţat încât distanţa ce-l desparte de poezia propriu-zisă dispare cu totul: *Despre iubire* a putut fi reluat, fără nici o modificare, ca strofă primă a poeziei *Începuturi*."(36) Ne-am fi aşteptat, poate, ca reflecţia autoreferenţială poetică să-l preocupe mai mult pe Blaga în aforisme. Se pare însă că poetul nu agrea asemenea modalităţi prea explicite de discurs programatic. Sau, şi când aparent le acceptă, le exhibă cu aceeaşi graţie specific-aforistică: "Există gânditori lirici care ţin să-şi expună ideile cu orice preţ într-o formă raţională, silogistică. Pentru aceştia sofismul devine un mod permanent de a se rosti. Recunoaştem totuşi că ne găsim aci în faţa singurei justificări ce se poate da sofismului."(37) Aceasta e, în fond, strălucirea, dar şi slăbiciunea hermeneuticii imanent creative.

Dar hermeneutica misterului, la Blaga, reclamă şi o omogenizare sau măcar o apropriere a modalităţilor de discurs, între timp diferenţiate de-o manieră tot mai radicală.

BDD-A3012 © 2009 Universitatea Petru Maior
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 08:54:54 UTC)

Într-un fel, aforismul ține de un mod specific de a gândi, prin excelență fulgurant, prin care se revelează una din fațetele de adâncime ale spiritului creator. Poate, cu vremea, acesta se transformă şi într-un simplu mod de a scrie, dar şi atunci nu e ceva absolut lipsit de suport metafizic. "Aforismele cele mai valabile - se autoexplică autorul - au un accent de descântec. Ele sunt gânduri care vrăjesc." Oricum, aforismul se află, ca tip de discurs, într-un punct intermediar între eseistica filosofică şi creaţia poetică. Substanţa reflecţiei filosofice, la Blaga, dincolo de ideile şi conceptele puse efectiv în circulaţie, pare a fi ceva de natura imponderabilului, încercând să acopere de fapt *ruptura*, prăpastia "dintre noi şi Tot". Sistemul filosofic tetralogic, oricât de impozant în alcătuirea lui finală, dar şi fiecare eseu ori capitol în parte, e o "construcţie" clădită din imponderabile: un amestec de arhitectură abstractă severă şi îngrămădire de gânduri fulgurante, în care triumfă, într-adevăr, "paradoxia lapidară, izbitoare, plastică". Pentru o clipă miniaturalul şi graţiosul, de o parte, şi zidăria solemnă conceptuală, de alta, se întâlnesc din nou în procesul, altfel temerar, al deconstrucţiei şi reconstrucţiei metafizicii: un fel de «arabescuri în jurul substanţei»; totuşi, mai mult decât simple arabescuri. Mai ales registrul conversiunii misterelor este acelaşi pentru poet şi filosof: "În sens metafizic, această cunoaştere (cunoaşterea luciferică - n.n.) e o imensă apologie a misterului existenţial. Ceea ce numim «cunoaştere» e, ontologic vorbind, de fapt o transmutare, o «convertire apologică» a misterelor."(38)

Chiar şi *Experimentul şi spiritul matematic* - lucrare tardivă, oarecum mai specială, de vădită orientare şi rigoare epistemologică «pozitivistă» şi, deci, prin forţa lucrurilor, mai "seacă", e scrisă *altfel*. Întâlnim destule pasaje sclipitoare, care dau strălucire şi adâncime metafizică ideaţiei, altfel destul de abstractă, a reflecţiei propriu-zise, minată de clişee şi numeroase repetiţii supărătoare. Tocmai aceste insulițe scânteietoare de sens şi de vibraţie metafizică ne amintesc că cel care a scris textul respectiv - e drept, în timpuri deloc favorabile metafizicii - e, totuşi, Lucian Blaga. Filosoful, "metafizicianul-artist" cum i-am mai spus, după formula lui Nietzsche, începuse realmente în forţă, depăşind la un moment dat epoca. Dar aceasta, parafrazându-l pe Wittgenstein, îl va ajunge curând, cu brutalitate, din urmă.

Note:

1. George Gană, în prefaţa la *Elanul insulei. Aforisme şi însemnări*, pref., text stabilit şi note de George Gană, ed. îngr. de Dorli Blaga şi George Gană, Ed. Dacia, Cluj-Napoca, 1977 [Colec. « Restituiri »], p. 5.
2. Lucian Blaga, *Despre conştiinţa filosofică*, ed. îngr. de Dorli Blaga şi Ion Maxim, cuvânt înainte de Henri Wald. Timişoara, Editura Facla, 1974, p. 142 [Mai concentrat, aceeaşi idee apare într-un aforism, «*Existenţialismul moluştelor*», din vol. *Elanul insulei*, ed. cit., p. 102]
3. Ibid., p. 134.

BDD-A3012 © 2009 Universitatea Petru Maior
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 08:54:54 UTC)

4. Ibid., p. 135.
5. Ibid., p. 138.
6. Gianni Vattimo, *Oltre l' interpretazione. Il significato dell' ermeneutica per la filosofia*, Roma-Bari, Editori Laterza, 1994, p. 97.
7. Ibid., pp. 98 – 100.
8. Ibid., p. 102.
9. Ibid., p. 102.
10. Ibid., p. 104.
11. Umberto Eco, *Interpretazione e sovrainterpretazione. Un dibattito con Richard Rorty, Jonathan Culler e Christine Brooke-Rose.* A cura di Stefan Collini. Edizione italiana a cura di Sandra Cavicchioli. Milano, Bompiani, 1995, p. 73 [Cambridge University Press 1992]
12. Gianni Vattimo, *op. cit.*, pp. 121 – 122.
13. N. Bagdasar, *Teoria cunoştinţei*, ed. a II-a, Bucureşti, Casa Şcoalelor, 1944, p. 356
14. Ibid., p. 362.
15. Lucian Blaga, Trilogia valorilor. *Ştiinţă şi creaţie, Gândire magică şi religie, Artă şi valoare*, Bucureşti, Fundaţia Regală pentru Literatură şi Artă, 1946, p. 190.
16. Gianni Vattimo, *op. cit.*, p. 111.
17. Lucian Blaga, *op. cit.*, p. 605.
18. Matei Călinescu, *Cinci feţe ale modernităţii. Modernism. Avangardă. Decadenţă. Kitsch. Postmodernism*. Traducere de Tatiana Pătrulescu şi Radu Ţurcanu. Postfaţă de Mircea Martin. Bucureşti, Editura Univers, 1995, p. 190 şi pp. 192 – 193.
19. Apud Matei Călinescu, *op. cit.*, p. 203.
20. Destul de ambiguă, şi o reflecţie ca aceasta: "- Psihanaliza, dacă şi-ar fi expus teoriile şi opiniile cu un pic de autoironie, s-ar fi apropiat de adevăr neasemănat mai mult decât s-a apropiat."[*Elanul insulei*, ed. cit., p. 95]
21. Gianni Vattimo, *op. cit.*, p. 123.
22. Ibid., p. 127.
23. Ibid., p. 136.
24. Umberto Eco, *op. cit.*, p. 73.
25. Lucian Blaga, *Elanul insulei*, ed. cit., p. 74.
26. Ibid., p. 43 şi p. 74.
27. Ibid, p. 65.
28. Ibid., p. 30.
29. Ibid., p. 180.
30. Ibid., p. 229.
31. Richard Rorty, *Il progresso del pragmatista*, în vol. *Interpretazione e sovrainterpretazione*, ed. cit., p. 130.
32. Ibid., p. 131.

BDD-A3012 © 2009 Universitatea Petru Maior
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 08:54:54 UTC)

33. Jonathan Culler, *In difesa della sovrainterpretazione*, în vol. *Interpretazione e sovrainterpretazione*, ed. cit., p. 134.
34. Umberto Eco, *op. cit.*, pp. 168 – 169.
35. Lucian Blaga, *op. cit.*, p. 133.
36. George Gană, în *Elanul insulei*, ed. cit., p. 262 [nota nr. 48]
37. Lucian Blaga, *Elanul insulei*, ed. cit., p. 155.
38. Ovidiu Drimba, *Filosofia lui Lucian Blaga*, Bucureşti, Cugetarea - Georgescu Delafras S. A., 1944, p. 35.

BDD-A3012 © 2009 Universitatea Petru Maior
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 08:54:54 UTC)